

УДК 338.487

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-3-371

**Т.Г. Меліх, канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародного туризму,
готельно-ресторанного бізнесу та мовної підготовки Університет
ім. Альфреда Нобеля**

**Н.В. Гришина, канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова**

**К.О. Огінська, студентка Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова**

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

У статті досліджено розвиток туристичної сфери Миколаївської області, систематизовано основні проблеми галузі. Визначено складові туристичної сфери регіону, як чинників забезпечення конкурентних переваг Миколаївщини. Запропоновано активізацію використання потенціалу малого підприємництва, як передумови розвитку туристичної галузі регіону. Розроблено механізм розвитку малого підприємництва в туристичній сфері регіону.

***Ключові слова:** туризм, туристична сфера, мале підприємництво, регіон, розвиток.*

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних змін в економіці України проблеми ефективного розвитку туристичної сфери потребують комплексного стратегічного підходу до їх вирішення. До того ж, сфера туризму являється одною із найважливіших у розвитку транскордонного співробітництва, яке ґрунтується на взаємоузгодженні та поєднанні інтересів його суб'єктів та учасників щодо вирішення спільних проблем територіального розвитку та забезпечення взаємодоповнюваності їх економік та ефективного використання потенціалу їх розвитку. Виконання цих завдань актуалізується в умовах входження України у європейський інтеграційний простір, а визнання її європейськими партнерами потребує координації зусиль з розвитку співпраці з країнами ЄС і в першу чергу – сусідами України у туристичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В період трансформації економіки України на засадах ринкових відносин значної уваги набули дослідження проблем та перспектив розвитку туристичної сфери країни в цілому. Висвітленням проблем розвитку туристичної сфери України займається широке коло вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити: О. Амоші, Г. Балабанову, Л. Воротіну, Н.А. Гук, С. Дем'яненко, В. Кифяка, О.П. Корольчук, М. Мальську, Т. Ткаченко, В. Цибуха, Л. Шульгіну та інших. Питання розвитку туристичної сфери регіонів досліджувалися в працях зарубіжних вчених Д. Боуена, Р. Браймера, С. Ванхілла, Д. Гілберта, Д. Флетчера, А. Фрайтага, Г. Еклса, Д. Піотровського та інших. У своїх роботах вони досліджували теоретико-методичні аспекти туристичної діяльності суб'єктів господарювання та оцінку туристичних ресурсів. Проте, віддаючи належне досягнутим результатам, можна виділити низку недостатньо опрацьованих питань щодо регіональних особливостей розвитку туристичної сфери в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є дослідження сучасного стану туристичної сфери регіону та визначення напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Згідно з Законом України «Про туризм», поняття туризм – «це тимчасовий виїзд громадянина з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності» [6].

На думку вченого, В. Кифяка, «туризм – це вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання» [2].

Видатні вітчизняні науковці М. Мальська, В. Худо та В. Цибух зазначали трактування туризму, як вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями» [3].

З метою реалізації вітчизняної економіки в туристичній галузі, сприяння розвитку внутрішньодержавного туризму, результативного використання природних та культурно-історичних ресурсів для формування єдиного конкурентоздатного туристичного комплексу була розроблена Стратегія розвитку туризму і курортів на період до 2026 року [7]. Її головним завданням є забезпечення ефективного використання туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу, формування сприятливих умов, відповідної ціни та якості туристичних продуктів для

активізації розвитку сфери туризму та курортів діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу.

За даними звіту про конкурентоспроможність країн в туризмі в 2018 році, Україна займає 78-е місце з 136 в рейтингу привабливості країн для туристів за версією експертів Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) в Давосі [8]. За останні роки ситуація у вітчизняному туризмі поступово змінюється на краще. Україна має різноманітний та багатий природно-рекреаційний потенціал, історико-культурні ресурси, отже має всі можливості стати туристичною країною на міжнародному рівні.

У 2018 році Держприкордонслужба зафіксувала зростання кількості туристів із неприкордонних країн, зокрема Європи: Іспанії - на 68%, Великобританії – 47,3 %, Литви - 23,4%, Італії - 15,4%, Німеччини - 13,3 %, Франції - 9,2%, а також Індії - на 57,4 %, Китаю - на 38,8%, Японії - на 38,3%, Ізраїлю - на 21,7% та США - на 19% [5].

Слід відзначити, обсяг надходжень від сплати туристичного збору України у 2018 році склав 90,8 млн грн, що на 29,1 % більше, ніж у 2017 р. (70,2 млн грн), за рахунок підходу до його нарахування на підставі змін до законодавчих актів України. Найбільше зростання суми туристичного збору за I півріччя 2018 року у порівнянні з I півріччям 2017 р. відбулось у областях: Миколаївській (на 68,9%), Київській (на 61%), Херсонській (на 59,6%), Донецькій (на 45,6%), Чернігівській (на 45,1%) , Черкаській (на 45,0%) [4].

Спостерігається позитивна тенденція щодо поступового збільшення суми податкових платежів від суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють туристичну діяльність. Так у 2018 році сума податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, склала 4222,2 млн грн, що на 20,7% більше, ніж у 2017 році (у 2017 року – 3 498,8 млн грн). У Миколаївській області сума сплати податкових платежів суб'єктами туристичної діяльності до зведеного бюджету склала у 2018 р. 75,79 млн грн. у порівнянні з 2017 р.(64,65 млн грн) збільшились на 17,23% .

За останні роки основні показники діяльності туроператорів і турагентів України мають позитивну тенденцію до зростання, а що стосується 2016-2017 рр., то більшість даних порівняно з 2016 р. зменшились, що пояснюється: скороченням зайнятих на підприємствах; зниженням платоспроможності населення; негативні очікування і відповідно прагнення до заощаджень.

Миколаївська область є надзвичайно перспективною в туристичній галузі. Вигідне географічне положення з виходом до моря, наявність

розгалуженої річкової системи, багаті природні ресурси та цікава історія краю роблять його надзвичайно привабливим для туристів з усіх куточків світу.

Миколаївщина – перлина Південного регіону, благодатний край, де жаркий родючий степ зустрічається з прохолодою чорноморських хвиль, терпкі запахи чебрецю й полину змішуються із солоним вітром морських просторів. Миколаївська область завдяки своєму вигідному географічному положенню, м'якому клімату, безкрайнім просторам степових національних природних парків та узбережжями Чорного моря може стати центром тяжіння туристів з усієї України та світу. Провівши аналіз стану туристичної сфери Миколаївської області, насамперед варто відзначити позитивну динаміку показників (табл. 1) [5]. Отже, починаючи з 2015 року тенденція йде до збільшення кількості туристів, баз та інших закладів відпочинку, поступово розвивається туристична інфраструктура регіону.

1. Динаміка основних показників туристичної сфери Миколаївської області за 2011-2017 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та тур агентами, осіб	27934	20375	19003	9148	7464	9023	11805
в тому числі внутрішні туристи, осіб	15482	6906	4533	1566	833	654	802
Санаторії та пансіонати з лікуванням, одиниць	13	12	10	10	10	9	9
Санаторії-профілакторії, одиниць	6	6	6	6	5	5	5
Будинки і пансіонати відпочинку, одиниць	14	15	14	13	11	10	11
Бази та інші заклади відпочинку, одиниць	172	186	193	197	195	163	167

Таким чином, розвиток туристично-рекреаційної сфери у Миколаївській області потрібно розглядати як інструмент мобілізації його конкурентних переваг, посилення ділової активності, підвищення рівня зайнятості населення, покращення фінансових показників діяльності

суб’єктів господарювання, формування позитивного туристичного іміджу, що в свою чергу, актуалізує питання ефективного використання потенціалу малого підприємництва в цій важливій сфері регіону.

Індустрія туризму як сектор сфери послуг надає багатофункціональні послуги, так як її основними галузями є - готельне господарство, ресторанний бізнес, громадське харчування, організація конференцій, індустрія відпочинку і розваг та інше.

Варто відзначити, що туристичний досвід є сукупністю всіх вражень, сформованих у туриста від поїздки. У нього виникає комплекс емоцій, в основному позитивних, і досягає певного фізичного і духовного стану - все це визначає задоволеність, лояльність, відданість, тобто ставлення відвідувача як споживача до туристської дестинації або компанії (бренду). Негативні емоції, отримані на одному з етапів подорожі, можуть негативно забарвити загальне враження від поїздки, тому так важливо комплексно підходити до сфери туризму. Отже, розглянемо складові видів туризму на прикладі Миколаївської області (табл. 2)

2. Основні види туризму Миколаївської області

Вид туризму	Особливості складових видів туризму
1	2
<i>Природно-рекреаційний</i>	Національний природний парк Бузький гард Приінгульський ландшафтний парк Тилігульський ландшафтний парк Актовський каньйон Регіонально-ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя» Трикратський ліс Урочище Гард, Южноукраїнськ Регіональний ландшафтний парк «Приінгульський»
<i>Історичний</i>	Відвідування історичних місць: Дикий Сад Старофлотські казарми (Краєзнавчий музей) Миколаївський обласний краєзнавчий музей Музей суднобудування і флоту Музей “Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни. Очаківський воєнно – історичний музей ім.О.В.Суворова Кримківський музей «Партизанська іскра» Первомайський музей ракетних військ Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія», Парутине Миколаївська Астрономічна обсерваторія
<i>Оздоровчий</i>	Подорожі на узбережжя Дніпро-Бузького лиману та Чорного моря, найбільшими з яких є Коблеве, Рибаківка, Чорноморка та Очаків

<i>Продовження табл. 2</i>	
1	2
<i>Гастротуризм</i>	Проведення фестивалю «Миколаївський гурман» - свято вина, устриць та класичної музики. Екскурсії на винзавод «Коблево» - дегустаційний тур. Миколаївський гастрофестиваль "НікФест".
<i>Спортивний та екстремальний туризм</i>	Проведення в національному природному парку «Бузький Гард» (тролей, роуп-джампінг), розвиток пішохідних і велосипедних туристичних маршрутів Миколаївщини, організацію фестивальної діяльності як нового погляду на розвиток туризму в об'єднаних територіальних громадах (на прикладі Міжнародного фестивалю повітряних зміїв «ГyhuttуIKF»), який відбувся на території Ольшанської ОТГ). Проведення заходів в регіональному ландшафтному парку «Гранітно-Степове Побужжя» (рафтинг, сплав на байдарках, скалолазання, дайвінг, джампінг). проект «Велорух», який підтримує ідею сталої міської мобільності шляхом створення безпечних та комфортних умов для всіх учасників дорожнього руху, зокрема велосипедистів (за підтримки Європейського Союзу).
<i>Зелений туризм</i>	Відвідування Ферми «Саванна» (с. Ставки Веселинівського району); страусиної ферми «Кременівський страус» (с. Кременівка Веселинівського району); PRIVAT комплексу рибалки і відпочинку «Золота підкова» (с. Кандибине Новоодеського району); розважального центру «Козацька застава» (смт Костянтинівка Арбузинського району)
<i>Культурний</i>	Відкритий дитячий рок-фестиваль “Вічна молодість” - єдиний в Україні, відбувається у Культурно-ігровому комплексі «Дитяче містечко “Казка”»; “Молодіжний «STARTfest» - фестиваль молодіжних талантів: хореографія, вокал, ординальний жанр, театр; Фестиваль вуличних культур “Skills” - сучасні танцювальні культури; Всеукраїнський фестиваль національних культур “Дружба” - утвердження принципів міжнаціонального миру й злагоди у суспільстві, збереження й популяризації культурної спадщини, народних традицій, мови, декоративно-ужиткового мистецтва етносів України; фестиваль FESTмрії - свято українських традицій та популяризація народних ремесел; “Миколаїв RIVER-FEST” - масштабне водне свято у місті лагідної води, справжній симбіоз зусиль містян та влади; “Миколаївський гурман” - свято вина, устриць та класичної музики (колоритний захід миколаївської осені); Фестиваль богатирів Muromets Fest 2019
<i>Шопінг-туризм</i>	Відвідування колекцій одягу минулих сезонів "ПрАТ Санта Україна"

Одним із напрямів розвитку туристичної сфери Миколаївського регіону, на нашу думку є активізація використання потенціалу малого підприємництва. Конкурентоспроможність малого підприємництва туристичної індустрії залежить від якості сервісу і ефективності управління туристичним досвідом. Зробити відвідування туристичної дестинації унікальним, передати потрібні емоції, створити запам'ятовуючу атмосферу - в цьому полягає мета управління туристичним досвідом. В даний час зростає роль репутації малого підприємництва в туристичній сфері регіону. Слід відзначити, що формування сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва у туристичній сфері вимагає: нормативно-правового, фінансово-кредитного, організаційно-економічного, кадрового забезпечення та механізму його розвитку в цілому (рис. 1).

Більшість туристичних регіонів реалізують великі інфраструктурні проекти в цілях заохочення відвідувачів. Проте на сучасному етапі економіки вражень, вони не можуть дати конкурентної переваги туристичної території. Наявність якісної інфраструктури є необхідною, але недостатньою умовою нагромадження туристського огляду відвідувачів у дестинації. Для створення запам'ятовуючого враження на якісний інфраструктурний базис повинний бути відправлений спеціальний механізм розвитку малого підприємництва в туристичній сфері регіону на засадах економіки вражень. Він пов'язаний з тимчасовим місцем, яке відвідує турист, з його самостійною культурою та природою; в щирості гостинності місцевого населення; індивідуальною клієнтоорієнтованою стратегією обслуговування відвідувачів на підприємствах туристичної індустрії.

Слід відзначити, що реалізація механізму розвитку малого підприємництва в туристичній сфері регіону на засадах економіки вражень обумовлюється складністю сучасного стану туристичного руху, що пов'язано в першу чергу, з невизначеністю в політичному і економічному розвитку держави [1].

На нашу думку, серед основних причин низького темпу розвитку туристично-рекреаційного бізнесу на Миколаївщині можна виділити такі :

- слабка підтримка органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму в регіоні;

Механізм розвитку малого підприємництва в туристичній сфері регіону

- нерозвиненість в більшості районах області готельної інфраструктури та придорожнього сервісу;

- відсутність інформаційної платформи розвитку туристичної сфери області;
- недостатня кількість якісних туристичних продуктів;
- необхідність інформаційної підтримки об'єктів історико-культурного та природно-рекреаційного значення;
- недостатня кількість осередків сільського (зеленого) та екологічного видів туризму;
- непізнаваність міста як туристичної дестинації через брак визначеного бренду міста і його промоції у вітчизняних і закордонних ЗМІ.

Отже, Миколаївська область є надзвичайно перспективною в туристичній галузі. Вигідне географічне положення з виходом до моря, наявність розгалуженої річкової системи, багаті природні ресурси та цікава історія краю роблять його надзвичайно привабливим для туристів з усіх куточків світу. Вітчизняні туристичні фірми повинні бути зацікавлені в розширенні географії маршрутів по Миколаївській області. Для цього необхідно постійно вивчати можливості використання все нових туристичних ресурсів, здатних привернути увагу туристів, не зупиняючись на основних візитних картках регіону.

Висновки. Таким чином, сфера туризму взаємодіє майже з усіма галузями народногосподарського комплексу регіону. Туризм має значний вплив на такі важливі галузі економіки як будівництво, транспорт і зв'язок, виробництво товарів народного споживання, тобто він виступає специфічним каталізатором економічного розвитку. Тому, основними можливими сферами реалізації проектів розвитку туристичної сфери, в яких доцільно активізувати використання потенціалу малого підприємництва Миколаївського регіону, можна визначити такі:

- розвиток туристичних об'єктів, продуктів та мереж, що включає розвиток дорожньої карти до туристичних і оздоровчих об'єктів, створення та реконструкція малих об'єктів обслуговування туристів, ідентифікація, маркування та встановлення міжнародно визнаних позначень туристичних та рекреаційних об'єктів, пам'ятників архітектури, історії та культури та їх підтримка у задовільному стані;
- розвиток туризму вихідного дня та етнотуризму шляхом видання і поширення інформаційних матеріалів та пропаганда у ЗМІ відомих і нових туристичних маршрутів, організації проведення масових туристичних фестивалів міжнародного рівня, створення мережі інформаційних туристичних центрів;

8. Басюк М.М Пономарьова М.С., Трегуб К.М. **Менеджмент спортивно-оздоровчого туризму в умовах зростання конкурентних ознак регіонів** // *Причорноморські економічні студії*. № 38 (1). 2019. С. 68-72.

9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2018>

10. Іртищева І.О. Неприбуткові організації в системі світових соціально-економічних процесів [монографія] Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2014. – 172 с.

11. Irtyshcheva I.O. Conceptual approaches to the development of health-improving tourism / I. Irtyshcheva, O. Melikh, K. Bogatyrev // *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol 5, No 2 (2019), p. 131-136.

12. Irtyshcheva I.O. Tourism as a specific form of international trade with services / I. Irtyshcheva, O. Yatsenko, T. Stroyko // *Економіка та суспільство*. –2015. – № 1. – С. 35-39.

Мелих Т.Г., Гришина Н.В., Огинская К.А. Тенденции развития туристической сферы Николаевского региона. В статье исследовано развитие туристической сферы Николаевской области, систематизированы основные проблемы отрасли. Определены составляющие туристической сферы региона, как факторов обеспечения конкурентных преимуществ Николаевщины. Предложено активизацию использования потенциала малого предпринимательства, как предпосылки развития туристической отрасли региона. Разработан механизм развития малого предпринимательства в туристической сфере региона.

Ключевые слова: туризм, туристическая сфера, малое предпринимательство, регион, развитие.

T.G. Melikh, N.V. Gryshyna, K.O. Oginska Tendencies of development of the tourism sphere of the Mykolaiv region. The main trends of development of tourist sphere of the Mykolaiv region are covered in the article. The purpose of this article is to research the current state of tourism in the region and determination of the directions of its development.

The subject of the research are theoretical and practical aspects of tendencies of development of tourist sphere in the Mykolaiv region. In the process of research, the following methods were used: classification - is to

consider the components of tourism; generalization and systematization – is for generalizing the characteristics of the tourism sphere of regional development; graphical analysis – for schematic representation of the generalized theoretical and practical results of the research; logical generalization of the results – is for substantiation of the basis prerequisites for the formation of a mechanism for the development of small business in the tourism sphere of the region.

In the context of transformational changes in the economy of Ukraine, the problems of the effective development of the tourism sector require a comprehensive strategic approach to solving them. It is important to create a favorable environment for the development of small business in the tourism sector, which requires: regulatory, financial, credit, organizational and the mechanism of human resources and the mechanism of its development as a whole.

The basic directions of starting a small business in the tourist and recreational sphere of the region are identified and substantiated: creation of objects of recreational infrastructure; formation of a network of aggregate service (production and selling of souvenirs, rental points, etc.); expanding the base of green tourism; organization of sports and entertaining events, excursions, fairs, theater and music festivals, film festivals, sports competitions and carnivals.

The main types of tourist sphere of Mykolaiv region are defined, namely: natural-recreational, historical, green, wellness, gastronomy, sports and extreme tourism, cultural and shopping tourism. Based on the obtained results, the authors identified the reasons for the low rate of development of tourist and recreational business in Mykolaiv region.

Key words: tourism, tourism sphere, small business, region, development.

Стаття надійшла до редакції: 09.06.2019 р.